

بررسی خلاقیت در دانش آموزان دوره ابتدایی

کریم حسن زاده*

عیسی نراقی**

غفار قیصری زاده***

چکیده

در جوامع پیشرفته امروزی پرورش خلاقیت از مهمترین اصول است، با بررسی کشورهای که از نظر صنعتی فرهنگی و اجتماعی رشد چشمگیری داشته اند متوجه می شویم که این کشورها در زمینه پرورش خلاقیت رشد و تلاش بیشتری داشته اند. در حال حاضر در کشورهای توسعه یافته شکوفایی خلاقیت یکی از عالی ترین و محکم ترین اهداف آموزش و پرورش است. در شرایط حساس کنونی و با توجه به تحولات بسیار سریع و اجتناب ناپذیر دنیا، اگر خواهان پرورش استعدادها و شکوفایی، خلاقیت و نوآوری در افراد هستیم باید نظام آموزش و پرورش را متحول کرد. تنها معلم خلاق است که می تواند دانش آموزان خلاق و نوآور پرورش دهد و تنها آموزش و پرورش پویا، خلاق و متحول می تواند در تحقق این رسالت تاریخی موفق باشد. اطلاع رسانی خانواده ها از طریق کلاس های آموزش خانواده، استفاده از روش های تشویق و اجرای طرح های جدید، برای رشد و پرورش خلاقیت دانش آموزان و همچنین تمرینات ویژه دانش آموزان و به کارگیری روش تدریس فعال و پویا از جمله کارهایی است که می توان در این زمینه انجام داد.

کلید واژه: خلاقیت، آموزش و پرورش، معلم، دانش آموزان، خانواده، مدرسه

karim_hasanzaadeh@yahoo.com

* کارشناسی ارشد روانشناسی آموزگار ابتدایی

naraaghi_eesa@yahoo.com

** کارشناسی علوم تربیتی آموزگار ابتدایی

gheisari.gh@gmail.com

*** کارشناسی ارشد روانشناسی آموزگار ابتدایی

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۲/۲۷

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۱/۲۵

مقدمه

چه زیباست در صدف هستی مروارید، خلاقیت را یافتن و به زیور وجود خود آراستن. مگر می‌شود که انسان به زیور هستی آراسته و روح خدا در او دمیده شده و در روی زمین جانشین خدا و خداوند به او کرامت و بزرگی بخشیده و شنوا و بینا و دانا و قدرت بیان و نوشتن داشته باشد ولی خلاق نباشد.

از اهمیت خلاقیت همان بس که در قرآن کریم ۲۵۰ بار از آفرینش، خلق و آفریدن در هستی گفته شده است و هر پرتوی از هستی برگ زرین خلق و زایش جدید را در بطن خود به همراه دارد. لذا خلاقیت یک موهبت الهی است که در فکر، اندیشه و قلم، رفتار و عمل انسان در زندگی و محیط کار جلوه پیدا می‌کند و اگر زمینه‌ی بسط، تربیت و تمرین این موهبت الهی و قدرت مغزی فراهم نگردد از یک نعمت فوق‌العاده مهم و کلیدی محروم مانده‌ایم، به طوری که زیان آن را در ابعاد و صور گوناگون، در زندگی فردی و اجتماعی خواهیم چشید.

امروزه همه جوامع بشری به خلاقیت نیاز مبرم دارند خلاقیت رمز اصلی و اساسی پیشرفت و مانع وابستگی یک جامعه پویا است. «تورین بی» عقیده دارد اگر جامعه نتواند از موهبت خلاقیت استفاده کند انسان دیگر اشرف مخلوقات نیست، بلکه کم‌اثرترین مخلوقات خواهد بود (حسینی ۱۳۶۷) بررسی اهداف آموزش و پرورش در سطح ایران و جهان نشان می‌دهد که هدف اساسی آن تربیت افرادی است که با اتکاء به نیروی اراده و مستقل خویش منطقی بیاندیشند و به جای وابستگی و استفاده از دستاوردهای اقتصادی و فرهنگی دیگران، مولد دانش، تکنولوژی و فرهنگ مناسب برای زندگی مستقل، فعال، خلاق در عصر دانایی باشند، بی‌گمان، آموزش و پرورش با توجه به برنامه ریزهای صحیح و مدون و با توجه به اهمیت خلاقیت برای رشد و ترقی فکری، دانش آموزان می‌کوشد پس برای رشد خلاقیت و نوآوری در دنیای صنعت و تکنولوژی باید از دبستان و قبل از دبستان آغاز کنیم و مدرسه بهترین مکان برای این موضوع است. اگر خلاقیت و نوآوری را در دانش آموزان خود پرورش دهیم، نسل آینده از داشتن افراد متخصص، مدیران کارآمد و خلاق محروم می‌ماند. در این فرایند معلم نقش اصلی را ایفا می‌کند.

به اعتقاد اکثریت قریب اتفاق صاحب نظران و متفکران حوزه‌های مختلف فرهنگی سیاسی، اجتماعی، و اقتصادی در دنیای جدید، آموزش و پرورش نقش بی بدیل در فرایند توسعه و بالندگی کشورهای و ملت‌ها ایفا می‌کند. به عبارت دیگر، راه درمان بسیاری از دردهای جامعه را باید در آموزش و پرورش جستجو کرد، همچنان که خلاقیت و نوآوری در صنعت را باید در دوران کودکی و نوجوانی جست و جو کرد لذا در پاسخ به این ندا گسترش خلاقیت و نوآوری در صنعت را در جامعه آموزش و پرورش، معلمان باید پیش گام شوند. با توجه به این که خلاقیت می‌تواند شکننده محدودیت‌ها، براننده ناتوانی‌ها، شکافنده ناشناخته‌ها، یابنده نا دانستی‌ها باشد و نظریه این که با استفاده از خلاقیت می‌توان مرز بین دانستن و توانستن را از میان برداشت و فاصله بین قوای بالقوه و توانایی‌های بالفعل انسان را به حداقل رساند و با عطف به این مطلب که یکی از دلایل عمده پس رفتگی دول مختلف، میزان سرمایه گذاری و بهره گیری از نیروها خلاق است و علاوه بر این‌ها، با توجه به این که حل معضلات اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، کشور در گرو وجود اندیشه‌های خلاق است. هنر به عنوان یک درس، می‌تواند کمک زیادی، هم به معلم و هم به دانش آموز بکند. برای مثال به معلم کمک می‌کند تا از طریق نقاشی به خصوصیات روحی و روانی و میزان هوش دانش آموز خود پی ببرد و با شناخت مشکلات جسمی و روحی او، با کمک خانواده راهی برای درمان آن پیدا کند. به علاوه می‌تواند، میزان توقع خود و توانایی دانش آموز را معین و براساس آن با فراگیر رفتار کند (بهرامی ۱۳۸۵) از سوی دیگر، هنر به عنوان یک درس به دانش آموز کمک می‌کند، با فعالیت هنری و انتقال تخیلات و مشکلات روحی و روانی خود، به تخلیه‌ی درونی دست بزند و از میزان فشار درونی‌اش بکاهد تا بهتر بتواند با دنیای اطراف ارتباط برقرار کند (همان ۱۳۸۵) پس معلمین گرامی با آگاهی از خصوصیات درس هنر و ارتباط آن با روح و روان کودک، باید به درس هنر و زنگ هنر اهمیت دهند و برای تقویت درس‌های دیگر، زنگ هنر را اشغال نکنند. بلکه با اهمیت دادن به درس هنر، باعث تقویت و پرورش روح خلاق در دانش آموزان خود شوند (همان ۱۳۸۵)

سوالات تحقیق

- چگونه میتوان روحیه خلاقیت و نوآوری را در بین دانش آموزان گسترش داد؟
- مهمترین دوران خلاقیت و تحول در دوره آموزش و پرورش کدام دوره تحصیلی میباشد؟
- اصلی ترین و اساسیترین عامل اجاد تحول کیست؟

اهداف تحقیق

- بررسی و رفع عواملی که مانع پیشرفت و خلاقیت در دانش آموزان میگردد.
- بررسی و تحلیل عوامل اجتماعی در ایجاد تحول و خلاقیت، در دانش آموزان
- نقش معلم در ایجاد تحول و خلاقیت
- بررسی و مفهوم خلاقیت و نوآوری در دانش آموزان دوره ابتدایی

روش پژوهش

روش گردآوری اطلاعات به صورت مشاهده‌ای هم به صورت فعال و هم انفعالی است به این شکل که با خواندن قسمتی از داستان و یا نشان دادن تصویری از دانش آموز خواسته که داستان را تمام و یا نامی برای آن انتخاب نماید . و یا به وسیله نقاشی و کاردستی کار خلاقیتی انجام دهد. همچنین روش گردآوری اطلاعات کتابخانه‌ای است به این شکل که نگارنده با مراجعه به کتاب‌ها و منابع علمی و تحقیقاتی موجود در کتابخانه و سایت‌های اینترنتی مطالب را به شکل علمی بررسی نماید و فیش برداری نموده و بعد از دسته‌بندی فیش‌ها، به تحلیل و بررسی درون‌مایه‌های خلاقیت پردازد و در نهایت سعی می‌کند که بر اساس مطالعات و فیش‌برداری‌ها به تدوین و تنظیم مقاله همت گمارد.

خلاقیت

یعنی توانایی تولید ایده‌ها و راه‌حل‌های متعدد، جدید و مناسب برای حل مسائل و مشکلات. خلاقیت یا آفرینندگی توان ساختن یا خلق نمودن چیزی نو است، راهکاری نو برای حل یک مشکل، یک روش یا یک دستگاه نو، یا یک شیء یا فرم نو هنری. «خلاقیت بشر تعریفی از قابلیت‌های اقتصاد، زندگی، فناوری، صنایع نو، ثروت نو و کلیه چیزهایی است که از یک اقتصاد

خوب جریان می‌گیرند. با توجه به این که هدف آموزش و پرورش در همه سطوح تحصیلی علی‌الخصوص در دوره ابتدایی ایجاد توانایی‌های آفریننده در دانش‌آموزان است و هسته اصلی تحول در نظام آموزش و پرورش خلاقیت است و در دنیای پر تغییر امروری ایجاد خلاقیت در دانش‌آموزان مهمترین مسئولیت پرورشی آموزشگاه‌ها و معلمان می‌باشد. معلم نقش کلیدی و اساسی در این زمان را دارد، و محور کار خود را باید بر روی خلاقیت دانش‌آموزان قرار بدهد، چرا که پرورش استعدادها و فطری دانش‌آموزان از مسایل بسیار مهمی است که باید مورد توجه معلمان قرار بگیرد. علی‌الخصوص دوران ابتدایی که تمام صفات اکتسابی و الگوها رفتاری در این زمان اخذ می‌شود و شخصیت واقعی کودک بر اساس همین مسائل شکل می‌پذیرد. پس معلمی در زمان حاضر، مهارتی است تغییر دهنده، شکافته، توان بخش، و درمانگر، اگر هر معلم نتواند مسلماً از دنیای پر تغییر و پر شتاب جامعه جهانی عقب می‌ماند. اگر هر معلمی در هر سال از تدریس خود حداقل بتواند کوچکترین تغییر در روش خود و دانش‌آموزان بوجود آورد آنوقت آموزش و پرورش ما پیشرفت خواهد کرد. پس باید نگرش معلمان عوض شود و به قول معروف: چشم‌ها را باید شست، جور دیگر باید دید.

خانواده از عوامل مهمی است که در رشد و پرورش تفکر و رفتار خلاق می‌تواند نقش مثبت یا منفی داشته باشد. در خانواده‌هایی که به کودک تا حدی استقلال داده می‌شود و همچنین در مورد سؤالاتی که کودک می‌پرسد تا حد امکان او را راهنمایی و تشویق به یافتن پاسخ می‌کنند. خلاقیت رشد می‌کند. این دسته از والدین عقیده دارند که فقط از طریق رفتارشان است که می‌توانند احترام کودک را به خود جلب کنند. اما خانواده‌ای که هرگز به کودک آزادی عمل نمی‌دهد. به طوری که در مورد کوچکترین مسائل و کاهیه باید نظر والدین را بپرسد. در چنین خانواده‌ای علاقه و استعداد کودک فدای والدین می‌شود و آن‌ها هستند که برای کودک برنامه ریزی می‌کنند و تصمیم می‌گیرند. به کنجکاوی و سؤالات کودکانه اهمیت نمی‌دهند از او می‌خواهند مانند افراد بزرگسال و عاقل باشد و...

در این خانواده نیروی تفکر و خلاقیت کودکان در همان مراحل اولیه خاموش می‌شود و فرصتی برای بروز و شکوفایی نخواهد داشت. بنابراین خانواده می‌تواند هم محل بروز و آشکار شدن و

پرورش استعدادها و خلاقیت کودکان باشد و هم محلی برای نادیده گرفتن و غفلت از بروز استعدادها. همچنین اگر به استناد نظر ژان پیاژه، هدف اصلی آموزش و پرورش، به ویژه آفرینش انسان‌ها توانا، به انجام دادن کاهدیهی نو و انسان‌های خلاق بدانیم مدرسه نیز می‌تواند در خلاقیت دانش آموزان نقش اساسی داشته باشد.

معلم در این زمینه نقش اساسی و مهم دارد زیرا می‌تواند با انتخاب شیوه‌های تدریس مناسب و همچنین ایجاد فرصت‌هایی برای حل مساله و... در خلاقیت دانش آموزان نقش اصلی را داشته باشد. جامعه نیز می‌تواند زمینه بروز و ظهور خلاقیت را فراهم سازد و یا از شکوفایی آن جلوگیری کند. و با عقاید خرافی و کهنه رایج در جامعه چون اعتقاد منفی به جز و قسمت و سرنوشت شانس، طبقات اجتماعی و... باعث می‌شود که فرد فعالیت خود را از دست بدهد تلاشی در جهت خود شکوفایی بروز ندهند (حسینی، ۱۳۸۴).

عوامل گوناگونی وجود دارد که در تمام مراحل زندگی، از بدو تولد کودک تا بزرگسالی می‌توانند به اشکال مختلف خلاقیت فرد را با مانع رو به رو سازند. برخی از این عوامل جنبه ی فیزیولوژیکی دارند و مستقیماً بر کنش‌های عمومی ذهن فرد تاثیر منفی می‌گذارند و فرایند رشد تفکر او را متوقف و یا دچار اختلال می‌کنند نظیر اختلالات ارثی و یا ضایعات جسمانی و روانی که البته شامل درصد کمی از افراد می‌شود. اما عوامل دیگری نیز وجود دارد که مستقیم یا غیر مستقیم خلاقیت فرد را تحت تاثیر قرار می‌دهند و سبب تضعیف یا تخریب آن می‌شود. این دسته از عوامل را می‌توان تحت عنوان موانع محیطی خلاقیت نام گذاری کرد. برخی از این موانع منشأ خانوادگی دارند. یعنی در جریان تعامل کودک با والدین و محیط خانه پدید می‌آیند تعدادی دیگر از این موانع برخاسته از محیط تحصیلی فرد می‌باشند و در طی تعامل او با معلم یا مربی و همچنین سایر هم سالان خود در محیط‌های آموزشی بر خلاقیت وی تاثیر مخرب می‌گذارند. اما از این دسته موانع محیطی خلاقیت از همه مهم تر است و می‌تواند نقش بسزایی در پرورش خلاقیت داشته باشد (کریمی، ۱۳۸۴).

با توجه به مطالب بیان شده می‌توان به روشهای ذیل عمل کرد:

در زمینه خانواده

- بالا بردن سطح آگاهی والدین در جهت رشد و پرورش خلاقیت فرزندانشان از طریق آموزش
 - پذیرش تخیلات کودک و احترام به عقاید و نظریه و ساخته‌های دانش آموزان
 - تامین آزادی مناسب و استقلال روانی و فردی کودک و پرهیز از قوانین خشک در منزل
 - پرهیز از انتقاد مکرر از رفتارهای کودک
 - در زمینه مدرسه روش‌های تدریس فعال چون
 - استفاده از حل مساله و پرسش و پاسخ در تدریس
 - آشنا شدن معلم با مفاهیم خلاقیت و راهکارهایی پرورش و تقویت آن در دانش آموزان
 - بوجود آوردن امکانات لازم برای انجام فعالیت‌های خلاق دانش آموزان
 - توجه به تفاوت‌های فردی دانش آموزان
 - ارائه تکالیف درسی متنوع جهت پرورش قوه تخیل و خلاقیت دانش آموزان
- موقعیت و شرایط محیط آموزشی از جمله مواردی است که با خلاقیت کودک و نوجوان ارتباط مستقیمی دارد. تاثیر محیط آموزشی بر خلاقیت جنبه‌های متفاوتی مانند شرایط فیزیکی، روابط عاطفی بین افراد، در زمینه‌های علمی و یادگیری، و انگیزه در کار موثر است. معلم نقش کلیدی دارد ایجاد توانایی چون حل مساله آفرینندگی دانش آموزان که از هدف عالی آموزش و پرورش است از طریق روش‌های تعریف فعال میسر می‌گردد.
- تحقیقات زیادی نشان داده است که خلاقیت یک توانایی قابل پرورش است. شیوه یاد گرفتن، شیوه اندیشیدن، شیوه انتقال اندیشه در به کارگیری آموخته‌ها و... همه یادگرفتنی است.

آمیختن عمیق درس‌ها با هنر

همانطور که می‌دانیم در درس‌هایی مانند ریاضی، تاریخ، فارسی و موارد مشابه. ایفای نقش و اجرای نمایش نامه‌ای مباحث درسی نتایج سودمندی دارد و یادگیری را عمیق تر می‌کند و این طرحی بود که برای رشد و پرورش قوه خلاقیت دانش آموزان به اجرا در آوردیم همچنین با نقاشی و سایر کارهای هنری در جریان حل مساله چون نمایش عروسکی، یافتن تصاویر مناسب و نقد و

اظهار نظر در مورد یک نمایشنامه و اجرای پانتومیم و اجرای این قبیل کارها با گشودن درهای جهان تخیلات بر روی کودکان اعتماد به نفس و خلاقیت آنان را افزایش دادیم (سیف، ۱۳۷۵).

طرح بازیافت مواد

در این طرح دانش آموزان به جمع آوری وسایل و مواد دور ریختنی و غیر قابل استفاده می کردند و آنها را در جعبه ای قرار می دادند و در ساعات هنر و یا خلاقیت و یا به عنوان تکالیفی در منزل، با تخیل خود آنها را تبدیل به مواردی جذاب و ابتکاری تبدیل می کردند.

طرح آموزش هنر

به رغم این واقعیت که یکی از وظایف سرپرستی معلمان مدرسه در دوره ابتدایی شناخت و پرورش استعدادها و مختلف دانش آموزان است، این امر تا به حال، به دلیل حجم و گستردگی برنامه های آموزشی و کمبود توجه به دروس هنری به خصوص نقاشی، مورد غفلت قرار می گرفت در حالی که نقاشی از دروسی است که می تواند به ابراز احساسات و عواطف نهفته دانش آموزان و آشکار کردن کمبودها و انتظارات آن بیانجامد و به رشد قوه تخیل، شناخت زیبایی، احساس آرامش و نشاط ناشی از انجام یک کار خلاق بینجامد. این دبستان توجه به خط و نقاشی، بخصوص نقاشی آزاد را در جهت کمک به استعدادهای دانش آموزان، به عنوان وسیله ای برای تبدیل کلاس به محیطی با نشاط و فرصتی برای انجام فعالیت های خلاق مورد توجه قرار داد.

معلم

معلم در کلاس درس به عنوان الگو می تواند بر روی خلاقیت دانش آموزان تاثیر بسزایی داشته باشد از این رو معلمان مجری مدرسه برای رسیدن به هدف مورد نظر برنامه هایی برای خود در نظر بگیرند. اولین کار بالا بردن سطح آگاهی خود از طریق مطالعه کتب مختلف در زمینه رشد و پرورش خلاقیت است.

آموزش خلاقیت در روند تدریس خود که در این آموزش موارد زیر قابل توجه باشد.

استقلال آموزی - یافتن مساله - بازدید علمی - آموزش برخوردی پژوهشگرانه با مسائل - پرهیز از رقابت - طرح سؤال خلاقانه از هر درس - افزایش پویایی در روابط اجتماعی بین دانش آموزان - بازی های فکری حسی بدنی و منطقی - طرح درس خلاقانه از هر درس

استفاده از روش های فعال در امر تدریس چون طرح سؤال، پرسش و پاسخ و بحث و گفتگو و همپاری و روش تحقیق و نگارش و بارش مغزی (نمونه سناریو تدریس خلاق)

ایجاد فضای خنده و بازی در جریان تدریس و توجه به نکات مثبت دانش آموزان

آمیختن آموزش با تحرکات بدنی

پذیرش تخیلات کودکان

آموزش و پرورش

آموزش و پرورش فقط یک دانش به کار بسته نیست، بلکه افزون بر آن مجموعه ای از روش هاست که متخصص باید آنها را با موقعیت های مختلف سازش دهد. بدبختی آموزش و پرورش مانند پزشکی و بسیاری از رشته های دیگر که در عین حال به علم و هنر وابسته اند در این است که بهترین روش های آنها مشکل ترین روش های آنهاست.

پیاژه پیشرفت و اصلاح آموزش و پرورش را منحصرأ به پیشرفت روان-شناسی یا استفاده از ضابطه های این علم محدود نمی سازد بلکه پیشرفت هایی را که در درون هر ماده درسی به وجود آمده است همراه با روش های نوین آموزشی دارای اهمیت خاص می داند که دلیل بر واقع بینی و دقت نظر این روان شناس است معلمی که از یک نظریه اصولی و عملی پیروی نکند رفتارش کورکورانه و مبهم است که متأسفانه برخی از صاحب نظران در کار آموزش و پرورش عقاید تربیتی و آموزشی خود را در سطح باورهای عامیانه و غیرمنطقی قرار می دهند، ممکن است معتقد باشند که طبع و رفتار آدمی را نمی تواند تغییر داد در واقع این گونه معلمان پیروی نظریه های نامعقول و غیرمنطقی هستند پیاژه تأکید می کرد، دانش آموزان فقط ظروف خالی نیستند که بتوان آنها را با اطلاعات پر کرد، بلکه او تأکید داشت آنها محیط خود را احساس می کنند و دانش خویش را فعالانه می سازند. استفاده از مواد عینی کودکان بویژه کودکان پیش دبستانی و دانش آموزان سال های نخستین دبستان، از طریق کار با اشیاء، مواد و پدیده های عینی به خوبی فرا می گیرند. واژه ها

و نمادها در این دوره تأثیر کمتری دارند بدین معنی که وقتی کودک بتواند اشیاء را ببیند، احساس و لمس کند و به کار ببرد و شیوه های بهره گیری آنها را بیاموزد، یادگیری و کامیابی او بیش از روش های دیگر خواهد بود (کامرانی، ۱۳۹۲)

نتیجه گیری

اگر به فعالیت های خلاقانه بیشتر توجه شود تحولی در کلاس های درس ایجاد خواهد شد که می تواند آموزش و یادگیری را تسهیل نموده و دریچه ای به سوی ناشناخته ها باز کند. همکاران باید با اصول و روش های مختلف تدریس بیشتر آشنا شوند و شیوه های سنتی را کنار بگذارند. حال که شعار دانش آموز محوری را اساس کار خود قرار داده ایم باید ذهن و عمل دانش آموزان را توأمآ به کار گرفته و آن ها را تقویت نماییم زیرا محیط ها و فضاهای بی روح و کسل کننده و یکنواخت کلاس، مانع رشد و خلاقیت کودکان می شود. معلمان می توانند بدون صرف هزینه های زیاد مجموعه ای از مطالب و مواد آموزشی را فراهم نمایند که در خلاقیت دانش آموزان تأثیر داشته باشد. کودکان زمانی از مواد آموزشی به شکل بدیع و خلاقانه استفاده می کنند، که خود در انتخاب، سازماندهی، تهیه و نظم و ترتیب دادن به آنها نقش فعال داشته باشند. برای کودکان دست زدن به کار خلاقانه بدون برخورد داری از یک منبع الهام ملموس و عینی، کاری بس دشوار است پس وظیفه ی مدرسه پرورش تفکر منطقی و اندیشه ورزی دانش آموزان است این امر ممکن نمی شود مگر در سایه آموزش درست و دقیق و اثر بخش و ایجاد باور و گرایش به سوی عمل و تفکر که البته باید در جریان تدریس و یادگیری صورت گیرد.

سطح آگاهی والدین (خلاقیت) افزایش یافت. دانش آموزان فعالیت های عملی را بهتر پسندیده و درک کردند. اعتماد به نفس و احساس مسئولیت و خودباوری در آنها شکوفا و تقویت گردید. دانش آموزان با انجام فعالیت و تمرین های خلاقیت به مفاهیم درس تسلط پیدا کردند. حس کنجکاوی آنها پرورش یافت و به یک رقابت سالم و سازنده رسیدند. به خواندن کتاب علاقمند شدند.

منابع و مآخذ

- امیر حسینی، خسرو، روان شناسی خلاقیت و نوآوری، ناشر، عارف کامل، چاپ اول، (۱۳۸۴).
- بهرامی، هادی، روانشناسی کودک، انتشارات ابوریحان بیرونی، (۱۳۸۵)
- تورنس، نی یان، ترجمه ی دکتر حسن قاسم زاده، استعدادها و مهارت های خلاقیت (۱۳۷۷).
- حسینی، افضل السادات (۱۳۸۱)، اهمیت خلاقیت و شیوه های پرورش آن، مشهد، آستان قدس رضوی.
- سیف، علی اکبر، روان شناسی پرورشی، چاپ شانزدهم، انتشارات آگاه، تهران (۱۳۷۵).
- سلیمانی، افشین، کلاس خلاقیت، انتشارات انجمن اولیاء و مربیان، شماره ی انتشار ۱۴۱.
- قاسمی پویا، اقبال، راهنمای معلمان پژوهنده
- کریمی، علی، پرورش خلاقیت، انتشارات رسانه تخصصی (۱۳۸۴)
- ماهنامه روانشناسی علمی آوین، پاییز (۱۳۹۲)،
- ماهنامه تربیتی پیوند – تابستان ۱۳۸۴ شماره های (۳۰۹، ۳۱۰)
- رشد تکنولوژی، فرج الله، محتوای درسی و پرورشی خلاقیت دانش آموزان، سال پنجم شماره ۷